

Reakce na alternativní návrh RVŠ k univerzitním radám v návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách

RVŠ navrhuje vypustit z návrhu vznik nových univerzitních rad a jejich roli přenést na společné plenum akademického senátu a správní rady. Tento návrh nicméně nenaplnuje dva hlavní cíle reformy, které MŠMT považuje za zásadní:

- Návrh RVŠ zachovává volbu rektora a nenaplnuje požadavek na posun od politické funkce k profesionálnímu pojetí role obsazované v transparentním a otevřeném výběrovém řízení.
- Návrh RVŠ neodstraňuje problém kolektivní neodpovědnosti, když mají být klíčová rozhodnutí svěřena velkému a nesourodému orgánu až o 60 lidech bez jasné odpovědnosti.

1. Výběr rektora: politická volba místo profesionálního výběru

Návrh RVŠ počítá s tím, že společné shromáždění bude volit kandidáta na rektora. Jde tedy o politickou volbu jako dnes, jen s rozšířeným elektorátem. Nedochozí tak k naplnění několika zásadních očekávání od reformy:

- Volba v tělese složeném z kurií a zástupců jednotlivých součástí školy zvyhodňuje kandidáta, který dokáže poskládat většinu z dílčích zájmů, ne nutně toho, který má nejlepší doloženou zkušenost a nejsilnější vizi. Podporu si bude kandidát před volbou nadále vyjednávat s jednotlivými fakultami a zájmovými skupinami a jejich hlasy může získávat transakčně výměnou za příslib výhod nebo ústupků. To je mechanismus, který dnes často brání rektorům prosazovat skutečně strategická a transformativní rozhodnutí v zájmu rozvoje školy jako celku.
- Volba významně znevýhodňuje uchazeče z prostředí mimo danou vysokou školu a ze zahraničí. Bez otevřeného výběrového řízení, inzerce a transparentních kritérií je malá šance získat do rektorské funkce někoho, kdo nemá vybudované vazby v daném volebním sboru. Přední zahraniční univerzity se přitom o excelentní lídry přetahují a hledají nejlepší kandidáty po celém světě.
- Při politické volbě není prostor pro vyjednávání jasného strategického mandátu mezi kandidátem a vrcholným strategickým orgánem. Společné shromáždění akademického senátu a správní rady nebude představovat jednotné těleso s jasným závazkem odpovědnosti za strategii vysoké školy a její úspěch, ale sbor nejednotných hlasů zastupujících partikulární zájmy jednotlivých skupin. Mandát rektora tak bude vágní a nestálý.

2. Kolektivní neodpovědnost zůstává

Cílem návrhu MŠMT je zavést jasnou odpovědnost konkrétních osob (jasně definovaných pozic) za kvalitu a rozvoj vysoké školy jako celku a také s tím spojenou a vymahatelnou hmotně právní odpovědnost. V případě, že se klíčové strategické kompetence koncentrují u orgánu s omezeným počtem členů a jasným mandátem, je možné konfrontovat konkrétní lidi s dopady jejich rozhodnutí. Protinávrh RVŠ oproti tomu přisuzuje klíčové kompetence nesourodému orgánu až o 60 členech, kde bude velmi obtížné zpětně formálně i neformálně spojovat konkrétní lidi s konkrétními kroky, které zásadně ovlivnily směřování instituce.

- Právní odpovědnost členů univerzitní rady řeší věcný záměr zákona o vysokých školách explicitně: člen univerzitní rady vykonává funkci s péčí řádného hospodáře, za škodu odpovídá podle § 159 občanského zákoníku přiměřeně (u nedbalosti do desetinásobku měsíční odměny) a za výkon funkce dostává odměnu odvozenou od průměrné mzdy. Zároveň bude jasné, koho se má veřejnost, ministerstvo nebo akademická obec ptát, když vysoká škola nebude dosahovat očekávaných výsledků.
- RVŠ problém přiznává a sama navrhuje „zavedení hmotněprávní odpovědnosti členů akademického senátu“. Takové řešení se ale nezdá realistické: vymáhat péči řádného hospodáře po několika desítkách neplacených senátorů (navíc ještě z velké části studentů) je právně, prakticky i politicky obtížné, a hrozí, že jediným efektem by bylo, že do senátů přestanou lidé kandidovat. Odpovědnost je mnohem vymahatelnější u malého tělesa, v němž má každý hlas jasnou váhu.

Další aspekty návrhu RVŠ

RVŠ odmítá vytvoření nového orgánu, ale sama de facto nový orgán navrhuje

Společné zasedání akademického senátu a správní rady v návrhu RVŠ sice není pojmenované jako samostatný orgán, ale fakticky se tak bude muset chovat – bude muset mít vlastní jednací řád, předsednictvo a své místo ve schvalovacích procesech. Reálný počet orgánů vysoké školy se tak oproti stávajícímu legislativnímu stavu ještě zvýší.

Není zřejmé, proč by slovenská cesta měla být úspěšnější než inspirace úspěšnými západoevropskými systémy

Návrh MŠMT staví na inspiraci úspěšnými západoevropskými systémy. RVŠ proti tomu navrhuje inspirovat se spíše slovenskou cestou. Právě volba rektora společným volebním shromážděním akademického senátu a správní rady je směr, kterým se rozhodlo vydat Slovensko, zatímco jinde v Evropě nemá přímý ekvivalent. Ani Slovensko nicméně nesvěřilo společnému plénu rozhodování o rozpočtu nebo strategii. Správní rada si tam tak zachovává, minimálně formálně, větší váhu než v modelu navrženém RVŠ, kde může být akademickým senátem kdykoli přehlasována.

RVŠ neuvádí žádné empirické argumenty, proč považuje slovenský model výběru rektora za úspěšnější než bavorský, nizozemský, dánský, rakouský nebo finský.

Návrh RVŠ paradoxně zvyšuje prostor pro politizaci rozhodování

RVŠ se vymezuje vůči politizaci řízení vysokých škol, sama ale ve svém návrhu otevírá mnohem větší prostor pro zastoupení politických nominantů než návrh MŠMT. Návrh RVŠ bez dalších pojištěk umožňuje jak přímé zastoupení politiků ve vrcholném rozhodovacím orgánu, tak politicky motivované nominace do něj.

Návrh RVŠ přitom na členy správní rady neklade žádné odborné požadavky a nepředpokládá žádné odborné posouzení jejich způsobilosti výběrovou komisí. Návrh ani nevytváří podporu pro to, aby se na vedení vysokých škol podíleli odborníci ze zahraničí, včetně úspěšných akademiků nebo lidí se zkušeností z vedení špičkových univerzit.

Malá váha a nízká frekvence jednání vede k pouze formálnímu zastoupení externích hlasů

Zahraniční zkušenost ukazuje, že pokud mají mít zástupci společenských zájmů skutečný přínos a hrát v rozhodování aktivní roli, je nutné splnit dvě podmínky. Zaprvé, jejich jednotlivý hlas musí mít váhu a nesmějí být v orgánech pouze do počtu. Zadruhé, musí mít se školou dostatečně intenzivní kontakt a dostávat odpovídající administrativní, organizační a expertní podporu, aby jejich rozhodování mohlo být informované a efektivní.

RVŠ uvádí jako přednost svého návrhu, že společná jednání budou málo častá. Tím ale externí členy odsuzuje do pozice, kdy mají vést diskusi o rozpočtu a strategii bez znalosti školy a bez průběžného zapojování do její činnosti.

Současné nastavení jen obtížně vytváří podmínky pro aktivní zapojení špičkových zahraničních akademiků nebo významných zástupců zaměstnavatelů do řízení vysoké školy. Od externích členů nelze realisticky očekávat pravidelnou účast na rozsáhlých jednáních, jejichž podstatná část se věnuje vnitřním otázkám instituce, pro jejichž posouzení nemusejí disponovat dostatečným kontextem. Současně může být oslabena jejich motivace aktivně vstupovat do diskuse, pokud je rozhodování vnímáno jako převážně ovlivňované vnitřními zájmy a dynamikou akademické samosprávy.“

Reálným rizikem navrhovaného modelu je, že se správní rady nepodaří obsadit osobnostmi s odpovídající odbornou autoritou a zkušenostmi, případně že jejich zapojení do rozhodovacích procesů zůstane omezené. Odborná literatura takovou situaci označuje jako ‚tokenismus‘, tedy formální zapojení externích aktérů bez odpovídajícího vlivu na přijímaná rozhodnutí. Takové uspořádání zpravidla nevede k plnému využití jejich odborného potenciálu ani k posílení důvěry veřejnosti ve vysoké školy.